

FILOZOFIA VEDY V KOMPLEXE ODBOROV VEDY O VEDE

KAROL HÁJEK, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

HÁJEK, K.: Philosophy of Science in the Complex of Branches of Science on Science. *Filozofia*, 34, 1979, No 1, p. 52—62

In the situation of contemporary scientific-technical development, neither the borders of applicability of the methods of philosophy, nor of the methods of special science can be considered as unsurmountable. Philosophy, specialized for the research of science, co-operates internally with special natural, technical and social sciences in the bordering relations of the system of sciences.

Philosophy of science, as an interior component of the complex of the branches of metascience must necessarily unify with the special sciences, but not in order to immerse with them into a formation in which it would lose its immanent specificity. It enters the complex of metascience in order to take hold of the regularities of the development of the system of sciences more effectively theoretically at the realization of the research intentions of its own in a inner co-operation with the appropriate branches.

A. Problematika štruktúry, fungovania a vývinu vedy stáva sa v epoche vedecko-technickej revolúcie sférou vedeckovýskumného záujmu pre celý rad nových odborov vied. Jednotlivé diferencované vzťahy hybridizácie v systéme vedy v jej dynamických väzbách s technicko-výrobnou praxou utvárajú predmetnú oblasť pre celý komplex špecificky interdisciplinárnych odborov vied. Vzniká naliehavá úloha teoreticky vyjadriť štruktúrno-funkcionálne vzťahy celostného systému vedy a ovládnuť tento systém v samej praxi riadenia jeho vývinovej integrácie s výrobou. V spojitosti s takouto úlohou sa nezriedka kladie a rieši otázka, *ktoré odbory vied sú kompetentné plniť príslušné metavedecké teoreticko-poznávacie funkcie a súčasne zapájať dosahované výsledky výskumu do praxe riadenia vedy*“.

Niet sporu o tom, že i v minulosti v epoche priemyselných revolúcií bola veda vo svojom funkčnom vzťahu k potrebám technicko-výrobnej praxe. Informácie vied sa nepochybne využívali a podstatne určovali progresívne premeny výroby na všetkých stupňoch vývinu spoločenských dejín. No postupne tak, ako rástla úloha spoločenskej výroby a narastala zložitosť organizácie jej štruktúry, narastali i nároky na organizáciu a funkcie vedy v jej vzťahu k potrebám rozvoja technicko-výrobnej praxe.

Od polovice 19. storočia až po súčasné roky dostávala veda vždy výraznejšie charakter zložito štruktúrovaného systému a do centra pozornosti v spojitosti s týmto sa nevyhnutne vždy častejšie dostávali teoretické i praktické otázky riadenia vývinových premien organizácie

štruktúry vedy pri jej vrastaní do technicko-výrobnej praxe. Ovládnutie funkcií vedy v praxi jej riadenia predpokladalo teoretické zmocnenie sa zákonitostí vývinu organizácie celostného systému vedy. Veda s organizáciou štruktúry, funkčne podriadená spoločenskej praxi, sa takto utvárala ako špecificky nová predmetná oblasť pre zainteresované metavedecké odbory.

Už v samých začiatkoch metavedeckého štúdia zákonitostí vývinu vedy v jej väzbách s výrobnou praxou sa do stredu pozornosti dostávali otázky systémovej povahy vedy a v nie poslednom rade otázky optimálne efektívnej organizácie kooperujúcich zložiek celostného systému vedy pri plnení konkrétnych poznávacích a aplikačných úloh v prospech rýchlejšieho rozvoja technicko-výrobnej praxe.

Metavedecké výskumy, pri ktorých sa aplikovali metódy zainteresovaných odborov sociológie, ekonómie, psychológie, logiky a dejín vedy a techniky, orientovali sa nielen samými hľadiskami teórie systémov, kybernetiky alebo teórie informácií. Do metavedeckých výskumov sa postupne vždy výraznejšie uvádzali i hľadiská filozofie. Vyžadovalo sa to najmä pri systémovej štruktúrno-funkčionej analýze zákonitostí diferenciácie a integrácie vo vedách a najmä pri poznávaní vzťahov sociálno-ekonomickej determinácie vedy v jej funkčných väzbách s výrobnou praxou.

Pravda, v komplexe odborov metavedy bolo potrebné nielen teoreticky priznať, ale na pôde výskumu vecne vymedziť konkrétne miesto a funkcie filozofie. Priekopnícku úlohu v tomto smere vykonala už koncepcia metavedy, ktorú prináša a úspešne uvádza do života J. D. Bernal. Neváhal v nej prizvať na pomoc výskumu spoločenských funkcií vedy i filozofiu. V tejto súvislosti osobitne zdôraznil význam „skúmať vedy v ich vzájomných vzťahoch a posilňovať záujem vedcov vstupovať do kooperatívnych foriem výskumu“ (1, s. 399) predovšetkým preto, aby sa neustále zvyšovala sociálna efektívnosť vedy.

Nápriek takto sľubne zameraným začiatkom metavedeckého výskumu problém miesta a funkcie filozofie v komplexe odborov metavedy dlho zostával z viacerých hľadísk nevyriešený. Čo je však dôležité, počty koncepcií, v ktorých boli vyjadrené pokusy riešiť zvlášť otázku úlohy vnútornej kooperácie filozofie s jednotlivými odbormi špeciálnych vied, neustále narastali. Už pri prvých krokoch štúdia fenomenálnych vlastností vedy sa metavedou rozumel komplex vied, ktorý sa v rozdielnej podobe spájal s filozofiou. (J. D. Bernal, T. Kotarbiński, I. Malecki, E. Olszewski a i.)

Pri prechode ku komplexnejším formám výskumu vývinu vedy sa stále viac rozširuje chápanie metavedy ako komplexnej disciplíny, ktorá hľadá kooperatívne formy výskumu za účasti filozofie (S. D. Mikulinskij, J. I. Rodnyj, G. M. Dobrov a i.). Takéto „konceptie vyjadrujú úspešné začiatky procesu určovania všeobecného v štruktúre samého

objektu metavedy a takto i všeobecného v povahe funkčných väzieb medzi rozdielnymi odbormi metavedy“. (2, s. 128) Sú to začiatky štúdia všeobecných určeností vedy, ktoré korešpondujú i s obsahom kategórií a zákonov filozofie.

Neskôr sa do centra záujmu metavedeckých štúdií v ZSSR i v ostatných krajinách socializmu stále častejšie dostávala tematika predmetu a metód vedy o vede. Takto napr. S. D. Mikulinskij a J. I. Rodnyj zastávali názor, že „predmetom štúdia metavedy je celková stavba vedy, spôsob i formy jej fungovania, spojenia a závislosti tempa riadenia jej vývinu od ostatných spoločenských javov a inštitúcií a cieľom je tu rozpracovanie teoretických základov organizácie, plánovania a riadenia vedy, t. j. systém opatrení, opierajúcich sa o objektívnu logiku vývinu vedy, ktoré zabezpečujú maximálne tempá jej vývinu a zvyšovanie efektívnosti vedeckých výskumov“. (3, s. 28)

Pre I. I. Lejmana sú v záujmovej sfére metavedy prednostne zložené vzťahy jednoty a podmienenosti vedy, techniky a výroby. Dokazuje, že „metaveda musí odrážať práve to všeobecné, čo je vo vývine jednotlivých vied, musí odkrývať vzájomné závislosti medzi vedami a medzi vedou, technikou a výrobou“. (4, s. 48) Podobne chápu predmet a úlohy metavedy i V. V. Kosolapov, A. N. Ščerbaň a P. A. Račkov. Problematiky štruktúry metavedy sa veľmi konkrétne a podnetne dotýka V. A. Dmitrijenko. Dokazuje, že „štruktúru metavedy možno vyjadriť ako trojvrstvový systém, kde hornú vrstvu predstavuje všeobecná teória vedy, strednú vrstvu vyplňujú odbory špeciálnej metavedy a spodná vrstva je zastúpená aplikovanými odbormi“. (2, s. 128)

Z celku stanovísk zainteresovaných odborníkov veľmi jednoznačne vyplýva, že chápu význam všeobecných hľadísk na štruktúru, fungovanie a vývin systému vedy. No poväčšine nevenujú osobitnú pozornosť otázke miesta a funkcie filozofie ako komponenty „hornej vrstvy“ metavedy, t. j. prevažujúca väčšina zainteresovaných odborníkov neuvažuje o otázke, v akom konkrétnom vzťahu kooperácie je filozofia k špeciálnym vedám, keď tvoria všeobecnú teóriu vedy.

V tejto súvislosti preto treba za osobitne podnetné považovať stanovisko sovietskeho teoretika V. V. Orlova. Napísal: „Rýchly rast hraničných disciplín s poznaním vzťahu „nižších“ a „vyšších“ stupňov vývinu hmoty (fyzika, chémia, biológia, sociológia), je jedným z charakteristických zvláštností súčasnej etapy vývinu vedy. Tento proces si vynucuje systematické rozpracúvanie všeobecnej teórie hraničných vied, ktorá sa už viac-menej živelné rodí v súčasných vedách a ktorá v dôsledku svojej vysokej univerzálnosti nutne musí mať filozofický charakter.“ (5)

Za teoreticky hodnotné a rovnako podnetné treba považovať i stanoviská pomerne početnej skupiny filozofov NDR, ktorá už dlhší čas úspešne rieši túto problematiku. Napríklad Alfred Kosing rozumie pod

všeobecnou metavedou „teóriu vedy“ budovanú za účasti filozofie. Považuje ju za novú filozofickú disciplínu, ktorá nutne zahrňuje v sebe i hľadiská špeciálnych vied. Píše, že „teória vedy má oproti ostatným filozofickým disciplínam svoje nové charakteristické črty, dané predovšetkým samou povahou jej objektu. Zjednocuje v sebe svetonázorové, gnozeologické, logické, semiotické, sociologické i psychologické aspekty, ktoré v súlade s objektívnou jednotou komponentov predmetu integrujú príslušné vedné odbory. Možno preto — zdôrazňuje — povedať priamo, že teória vedy je filozofickým interdisciplinárnym odborom.“ (6, s. 759)

Je známe, že u nás má riešenie problematiky filozofie vedy a najmä úsilie zjednotiť filozofiu s vedami svoju dlhodobú tradíciu. Vyjadrené je to dostatočne presvedčivo v prácach viacerých marxisticky orientovaných českých a slovenských filozofov, ktorí sa špecializovali v tematickej oblasti metodológie a logiky vedy. Do päťdesiatych rokov bolo u nás publikované pomerne veľké množstvo hodnotných štúdií a monografií, ktoré spolu s otázkami metodológie a logiky riešili vždy častejšie otázky filozofie vedy. Najčastejšie sa spájali s tematikou miesta a úlohy filozofie v systéme spoločnosti.

Záujmy našich logikov a metodológov o problematiku vzťahu filozofie k interdisciplinárnemu komplexu odborov vedy o vede sa rozmnožili bezprostredne po vydaní knihy J. D. Bernala *Sociálna funkcia vedy* (1939) a ďalej narastali najmä v šesťdesiatych rokoch pri príležitosti 25. jubilea vydania tejto knihy. Osobitnú zásluhu na rozvoji tejto problematiky u nás malo vydanie zborníka statí *Nauka o nauke* (Moskva r. 1966), publikovanie monografie G. M. Dobrova *Nauka o nauke* (Kyjev 1966) a štúdie G. N. Volkova *Vzájomné vzťahy vedy a výroby* (Voprosy filosofii 1967). Neskoršie bolo u nás publikovaných viac podnetných štúdií venovaných tejto problematike.¹

Nekladieme si tu úlohu hodnotiť stanoviská našich filozofov k celku problematiky filozofie vedy. V diskusii k otázkam miesta a úlohy filozofie vedy v interdisciplinárnom komplexe odborov vedy o vede vyjadřili naši logici, metodológovia a filozofi marxistické postoje. Pravda, osobitne významnú teoretickú váhu treba priznať štúdiám, ktoré sa usilovali urobiť jasno v otázkach rozlišovania predmetu a metódy filozofických vied a špeciálnych experimentálnych vied.

Všetky tieto štúdie položili akcent na zdôvodnenú požiadavku vyhýbať sa pri riešení otázok jednoty filozofie a špeciálnych vied prírodnofilozofickým tendenciám stotožňovať v akejkoľvek forme metódy filo-

¹ Ako významné práce treba v tejto súvislosti hodnotiť najmä zborník statí, ktorý vyšiel v edícii Kabinetu teórie a metodológie vedy ČSAV v Prahe r. 1968 pod názvom *Problém filozofie vedy*; Tondl, L. — Nekola, J.: *Nové rysy v úlohe vedy*. Sociologický časopis, 1968, č. 2; zborník *Filozofia vedy*, Praha 1968; Kuchár, I.: *Metodologické koncepcie vo filozofii vedy*. Filozofický časopis 1967, č. 2; Filkorn, V.: *Úvod do metodológie vied*. Bratislava 1960; Hrušovský, I.: *Kapitoly z teórie vedy*. Bratislava 1968 a iné.

zofie s metódami špeciálnych vied. V našom príspevku k tejto otázke považujeme za potrebné ukázať, že problematika vzťahu filozofie vedy k interdisciplinárnemu komplexu odborov vedy o vede zostáva u nás ešte stále otvorená. Zostáva i napriek tomu, že prax kladie úlohu riešiť tento problém vždy naliehavejšie.

B. Zastávame názor, že východiskové stanoviská k tejto problematike boli formulované v princípe správne. Povolani odborníci uvažovali: „Ak tzv. veda o vede je interdisciplinárnym komplexom, potom to, čo možno zahrnúť do kompetencie logiky, metodológie a filozofie vedy, tvorí teóriu vedy v užšom zmysle slova. Preto táto tematika má význam pre ďalšie prístupy k vedeckej analýze vedy a je nutné ju považovať za integrálnu súčasť vedy o vede...“ (7, s. 10)

Takýto názor je nepochybne správny najmä v tej súvislosti, že logika, metodológia a filozofia vedy sa ako komponenty systému filozofických vied prizývajú k aktívnej účasti na vedeckej analýze štruktúry, fungovania a vývinu celostného systému vedy. Nazdávame sa, že vždy ešte nevyriešenou tu zostáva otázka, „v akom zmysle treba považovať logiku, metodológiu a filozofiu vedy za integrálnu súčasť interdisciplinárneho komplexu odborov vedy o vede“?

V spojitosti s touto otázkou sa predovšetkým domnievame, že v situácii súčasného rozvoja vedy s jej narastajúcim významom interdisciplinárnych foriem výskumu hraničných problémov vied nemožno už operovať hľadiskami tradičného chápania procesov integrácie a diferenciácie vo vedách. Sme svedkami výrazných, v mnohých smeroch nových foriem vzájomného prelínania sa a hybridizácie teórií a metód vied v horizontálnej i vertikálnej rovine.

Súhlasíme s tvrdením, v zmysle ktorého veda o vede je na jednej strane interdisciplinárnym komplexom, a na druhej strane to, čo možno zahrnúť do kompetencie logiky, metodológie a filozofie vedy, tvorí teóriu vedy v užšom zmysle slova. Nemienime polemizovať ani s názorom, podľa ktorého „kým veda (experimentálna K. H.) vzťahuje svoje výpovede k určitému „univers de discours“, zatiaľ logika, metodológia a filozofia nemôže vzťahovať svoje výpovede k tomu istému univerzu, ale k novému univerzu, totiž k tomu univerzu postupov, procedúr, výrokov a systému výrokov, ktoré vytvára alebo lepšie spoluvytvára veda samotná“. (7, s. 12) Tu je nepochybne veľmi správne rozlišovať na jednej strane jazyk logiky, metodológie a filozofie ako metajazyk a na druhej strane považovať jazyk špeciálnych vied za jazyk objektu.

Zastávame však názor, že tieto a podobné v podstate správne názory treba dnes z hľadiska prebiehajúcich premien vo vedách upresniť. V spojitosti s danou témou preto mienime poukázať najmä na skutočnosť, že filozofia v jej vzťahu k vedám dostáva dnes netradične nové úlohy. Jej špecializovaný odbor filozofie vedy dnes treba považovať za taký, ktorý svojimi funkčnými záujmami prerastá hranice klasického

systému filozofických vied. V komplexe odborov metavedy sa mení na hybridný odbor, v procesoch vedecko-technickej revolúcie vyčlenený pre špecificky interdisciplinárne výskumné úlohy v hraničných vzťahoch systému vied. Tvrdíme, že výskumné záujmy filozofie vedy ako širšie teoretické a takto aj ideovo-politické záujmy hybridného odboru metavedy posúvajú sa do medziodborových vzťahov systému vied. Prenikajú do teórie a praxe vednej politiky, dostávajú sa za hranice tradičných záujmov materialistickej filozofie.

Už K. Marx, keď vo svojich *Ekonomicko-filozofických rukopisoch* formuloval tézu o jednotnej vede, položil akcent na narastajúci význam vzájomne stimulatívnych funkčných vzťahov vied pri tvorbe syntetického obrazu o dialektike prírodno-historickej a spoločensko-historickej reality. Považoval za správne úsilie zjednocovať vedy adekvátne objektívnej jednote ich predmetných oblastí. V uvažovanej jednote vied samozrejme nikdy nepopieral každú kvalitatívnu rozdielnosť jednotlivých teórií a metód špeciálnych vied a filozofie. Nepopieral ju rovnako, ako nepopieral ani kvalitatívnu diferencovanosť ich predmetných oblastí.

Treba však pripomenúť, že u K. Marxa sa chápanie jednoty vied úzko spájalo i s chápaním jednoty vedy a sociálno-politickej praxe. Veda sa považovala za systém, ktorý sa vo funkčných väzbách so spoločenskou praxou zjednocuje i s ideológiou a cez túto s každou formou politickej praxe. Takto marxisticky treba chápať a vysvetľovať i obsah pojmu jednoty vied v systéme súčasných odborov komplexnej metavedy. Marxisticko-leninská metaveda sa musí vyvíjať v jednote s politickými cieľmi vedy v jej spojení so spoločenskou praxou, ak má teoreticky prispieť k orientácii jej progresívnych premien. Len pozitivistická „filozofia vedy“ sa izoluje od sociálno-politickej problematiky praxe spoločenského vývinu. „Usiluje“ sa abstrahovať od otázky vednej politiky. V súlade s triedno-politickými záujmami buržoázie sa preto v pozitivistickej „filozofii vedy“ absolutizujú len čisté úlohy logiky vedy, aby sa zakryli práve ideologické relevancie vo vzťahoch filozofie a špeciálnych vied.

Za mimoriadne dôležitú úlohu straníckej a štátnej politiky v súčasnej vede treba považovať úlohu zladit' prednosti socializmu s vymoženosťami vedecko-technického rozvoja. L. I. Brežnev v tejto súvislosti hovorí o „historicky významnej úlohe organicky spojiť vymoženosti vedecko-technickej revolúcie s prednosťami socialistickej hospodárskej sústavy, širšie rozvinúť tie naše formy spojenia vedy s výrobou, ktoré sú vlastné socializmu.“ (8, s. 56)

Preto pri vymedzovaní predmetu filozofie vedy vychádzame predovšetkým z toho, že filozofia pri prenikaní do nových vrstiev svojej predmetnej oblasti musí mať na zreteli najmä dobové úlohy integrácie vedy a spoločenskej praxe. „Materiálna výroba a veda, ktoré pôvodne vyrástli z jednotnej ľudskej činnosti, rozvinuli sa ako samostatné oblasti.

Keď však vyčerpali zdroje relatívne samostatného pohybu, obidva druhy činnosti sa znovu k sebe navzájom priblížili, stretávajú sa a splývajú.“ (9, s. 16) V epoche vedecko-technickej revolúcie sa pravda tieto dve formy ľudskej činnosti zjednocujú na kvalitatívne novej, vyššej základni.

Kvalitatívne nové, podstatne rozvinutejšie sú tu nielen samé vzťahy zložiek štruktúry systému vedy v jej revolučnej epoche vývinu a nie sú to ani len samotné zložené vzťahy štruktúry procesov praxe rozvinutej výstavby socializmu. Sú to súčasne a predovšetkým procesy integrácie vedy a spoločenskej praxe, ktoré už nemožno považovať za jednoduchý vzťah narastajúcich teoretických síl človeka k potrebám spoločenskej praxe. Rastúci potenciál vedy sa dnes tvorí a aplikuje práve tam, kde sa technicko-výrobná prax systému socializmu výrazne kvalitatívne rozvíja a kde sa budujú základy komunistickej spoločnosti.

Stretávame tu vzťahy, ktorých teoretické problémy už prekračujú hranice použiteľnosti poznávacích metód jednotlivých špeciálnych vied. V náležitej hĺbke a šírke možno a treba tieto teoretické problémy efektívne riešiť použitím metód celého komplexu špeciálnych vied, ale v náležitej kooperácii s adekvátnymi analyticko-syntetickými metódami filozofie. Otázku, ako sa dnes stáva veda nástrojom teoretického a praktického ovládania zákonitostí vývinu prírody a spoločnosti a ako môže človek optimálne plniť túto úlohu v podmienkach rozvinutej výstavby socializmu, túto otázku je naozaj povolaná pomôcť riešiť i filozofia. Pravda, filozofia v jej nových vzťahoch k vedám a cez tieto i k spoločenskej praxi. Sú to nové vzťahy v takej miere, v akej sa tvoria nové vzťahy pri prieniku špeciálnych vied do praxe spoločenského života.

Filozofia jednoducho nemôže zostať nezainteresovaná tam, kde sa uskutočňuje premena vedy na bezprostrednú výrobnú silu, tam, kde treba spájať vymoženosti vedy s prednosťami socializmu, kde veda pre výrobu projektuje mosty, ktoré spoja socialistický dnešok s komunistickou budúcnosťou. Nemožno tu stáť stranou práve v spojitosti s potrebami širšieho teoretického svetonázorového posilňovania tvorivej aktivity človeka, keď rozvíja a aplikuje vedu. Efektívnosť vedy v jej vzťahu k potrebám praxe spoločenskej výroby nie je daná ani len samotným faktom existencie vedy, ani len čírou odbornou vybavenosťou človeka, ktorý rozvíja a aplikuje vedu. Miera efektívnosti tvorivej aktivity je určovaná i mierou politickej uvedomelosti subjektu vedy. Potrebuje ju, keď tvorí vnútorné a vonkajšie funkcie vedy, keď zabezpečuje kvalitu využívania vedy v záujme uspokojovania potrieb progresu spoločenskej praxe.

A. A. Charkevič v tejto súvislosti presvedčivo dokazuje, že „informácia získava svoju hodnotu, pokiaľ napomáha dosahovaniu sledovaného cieľa. Jedna a tá istá informácia môže mať rozdielnu hodnotu z hľadiska jej použitia pre rozdielne ciele.“ (10, s. 54) Ak informácie filozofie pomáhajú orientovať vývin vedy pri spájaní jej zámerov s plán-

mi rozvoja spoločenskej praxe, potom plnia významné regulačné funkcie v procesoch realizácie cieľov vedy i spoločnosti. Hodnotu a použiteľnosť teoretických informácií vedy je preto treba posilňovať ich integráciou s filozofickými informáciami, ktoré umocňujú mieru istoty smerovania cieľového správania vedy v súlade s potrebami progresu spoločenského systému.

Pri tvorbe a aplikácii vedy treba zodpovedne a systematicky používať najmä ideologické direktívy filozofie. V úsilí o spoľahlivé smerovanie progresu vo vedách plnia tieto informácie v jednote s odbornou-profesionálnou výbavou vedca nezanedbateľnú úlohu pri zabezpečovaní triedno-politickej orientácie subjektu vedy i celého systému vedy. Bez triedno-politickej orientovanosti vedca nie sú dané záruky, že veda sa vo svojich funkčných väzbách s výrobnou praxou bude efektívne rozvíjať v súlade so sledovanými cieľmi spoločnosti.

Ak možno považovať úlohu upevňovať spojenie vedy so spoločenskou praxou za významnú politickú úlohu vedeckého pracovníka, potom filozofiu treba považovať za nezanedbateľný teoretický nástroj politického posilňovania jeho uvedomelej tvorivej aktivity. I filozofia je takto povolaná pomáhať teoreticky riešiť problémové situácie pri spájaní vedy so spoločenskou výrobou. Úspešný rozvoj a praktická aplikácia vedy v problémových situáciách našich dní nezávisí len od využívania samej profesionálnej skúsenosti vedeckého pracovníka. Uvedomelá vedecká aktivita je vždy a všade svojím spôsobom určitou konkrétnou sociálno-politickou aktivitou a filozofia v nej funguje ako kompetentný nástroj teoreticko-politickej orientácie vedca.

Je to orientácia vedeckej tvorby na kvalitu a efektívnosť, ktorej finálne výsledky treba podriaďiť socialistickým cieľom intenzifikácie uspokojovať materiálne a duchovné potreby človeka. Miera istoty či spoľahlivosti v dosahovaní takýchto konkrétnych sociálno-politických cieľov teoreticko-poznávačej a prakticko-aplikačnej činnosti vedca je v merite snaženia subjektu vedy daná mierou spájania filozofie s jeho odbornou profesionálnou skúsenosťou.

V tejto súvislosti predmetom skúmania filozofie vedy rozumieme zákonitosti štruktúry, fungovania a vývinu systému vedy ako zložky daného spoločenského systému a za relevantný komponent tejto predmetnej oblasti filozofie vedy považujeme vzťahy, ktoré determinujú uvedomelú tvorivú aktivitu človeka ako subjektu vedy. Zabezpečujú realizáciu sledovaných sociálno-politických cieľov pre celý systém vedy.

Je len samozrejmé, že vo vzťahu k takémuto zložito štruktúrovanému objektu skúmania musí filozofia vedy používať svoje vlastné metódy výskumu. Nemôže používať a nepoužíva experimentálne metódy špeciálnych vied. Tieto metódy jednoducho nepotrebuje, pretože neoperuje v sémantickej rovine nultého stupňa, nemá bezprostredný styk s objektom výskumu. Jej výskumné operácie sa realizujú vo sfére prvého

sémantického stupňa. Filozofické syntetické generalizácie sa tu opierajú o teoretické výsledky špeciálnych vied, ktoré sú vyzbrojené experimentálnymi technikami pre získavanie a spracúvanie faktov o príslušnej predmetnej oblasti, t. j. pre prvotné empirické a teoretické generalizácie.

Na druhej strane pravda treba zdôrazniť, že v situácii súčasného vedecko-technického rozvoja nemožno považovať hranice použiteľnosti metód filozofie, ani metód špeciálnych vied za neprekročiteľné. Nazdávame sa, že v takej miere, v akej dnes filozofia špecializovaná pre výskum vedy vnútorne kooperuje so špeciálnymi prírodnými, technickými a spoločenskými vedami v hraničných vzťahoch systému vied, v takej miere sa stýka i s ich teóriami, metódami i faktami.

Filozofia vedy sa ako interná zložka komplexu odborov metavedy nutne zjednocuje so špeciálnymi vedami. Nerobí to preto, aby s nimi úplne splynula do útvaru, v ktorom by stratila jej imanentnú špecifickosť. Filozofia vstupuje do komplexu odborov metavedy preto, aby sa pri realizácii vlastných výskumných zámerov vo vnútornej kooperácii s príslušnými odbormi mohla efektívne teoreticky zmocniť zákonitostí vývinu systému vied, zjednocuje sa s nimi, aby progres v systéme vedy a najmä jeho vývinovú integráciu s praxou spoločenského života bezprostrednejšie a maximálne účinne akcelerovala. Domnievame sa, že práve v tomto zmysle treba chápať geniálnu Marxovu predpoveď vzájomného splývania vied o človeku a vied o prírode.

„Charakteristickou črtou vedecko-technickej revolúcie je vzájomná stimulácia a obohacovanie prírodných a spoločenských vied... Rozvoj techniky, praxe, ale aj rozvoj subjektívneho faktora výroby čoraz častejšie stavia úlohy, ktoré sa podarí riešiť len na základe spoločného úsilia najrozličnejších odborníkov, pracovníkov v spoločenských i prírodných vedách. Vždy intenzívnejšie sa hľadajú cesty na zblíženie tradične vzdialených oblastí poznania.“ (9, s. 18)

Do centra pozornosti sa takto dostávajú otázky efektívnej interakcie a hybridizácie vied a ich metód, otázky vzájomne stimulatívnej teoreticko-metodologickej determinácie prírodných, spoločenských a technických vied. T. Kotarbiňski zdôrazňuje, že „podstatnou podmienkou racionálnej interakcie činností je ich optimálna koordinácia alebo optimálne uvedenie do súladu“. (11, s. 140) V tejto súvislosti hybridizáciou v komplexe odborov metavedy rozumieme i tie konkrétne formy vzájomného prelínania sa teoretických informácií a metód vied, ktoré sa tvoria a využívajú ako dôsledok užšej vnútornej kooperácie pri plnení výskumných úloh filozofie vedy v príslušnom komplexe odborov metavedy.

Takto sa v spojitosti s objektívnymi dobovými posunmi vied k spoločenskej praxi a v súvislosti s procesmi vzájomného prerastania a hybridizácie vied nepochybne tvorí v mnohých smeroch nový predmet

пре *мозола* веды. В такой мере, в акей са ту меня вѣзѣхы предмету спеціалных вѣд а teda i методы прѣступу к их новой предметной области, са законите мені i предмет философии вѣды, posunutej до interdisciplinaryных вѣзѣхов celostného systému вѣд. Философия вѣды ako гибридный odbor комплексной метавѣды в дѣsledку объективных социално-экономических преміен достѣва са до нетрадиционных вѣзѣхов к новому объекту svojho štúdia. Jej предметом уж не je len samá vѣда а организѣция jej структуры, ale sú to hlavne vývinové premeny в spojeniach вѣды с technicko-výrobnou praxou spoločnosti.

Do centra pozornosti вѣды са вѣшак достѣвају добовѣ ideologické komponenty zákonitostí структуры, fungovania а vývinu systému „vѣда—výroba“ в komplikujúcich са politických вѣзѣвахoch sociálnej reality. В strede záujmu философии вѣды tak nie на poslednom mieste stoja meritórne politické funkcie вѣды ako relevantnej zložky sociálneho systému. Sú to zložito štruktúrované вѣзѣхы вѣды к предметному свету človeka, о ktorých во vedecko-technickej revolúcii treba tvoriť teoretický obraz i pomocou filozofických syntetických generalizácií.

LITERATÚRA

1. BERNAL, J. D.: Strategija issledovanija. Zborník statej: Nauka о науке. Moskva 1966.
2. DMITRIJENKO, V. A.: Nauka kak predmet poznania. Filosofskie nauky 1977, č. 4.
3. MIKULINSKIJ, S. R. — RODNYJ, N. I.: Nauka kak predmet specialnogo issledovanija. Voprosy filosofii. Moskva 1966, č. 5.
4. LEJMAN, I. I.: Nauka kak socialnyj institut. Leningrad 1971.
5. ORLOV, V. V.: Hraničné vѣды а marxistická koncepcia hladín. Filosofskie nauky. Moskva 1969, č. 4.
6. KOSING, A.: DZFPH. Berlin 1976, č. 7.
7. TONDL, L.: Postavenie filozofie вѣды в systéme problémov tzv. вѣды о вѣде. In: Problémy filozofie вѣды. Praha 1968.
8. XXIV. zjazd KSSZ. Bratislava 1972.
9. Vedecko-technická revolúcia а ideologický boj. Praha 1977.
10. CHARKIEVIČ, A. A.: О cennosti informacii, Zadači s opredelennoj celju, Problemy kibernetiky. Moskva 1960, č. 4.
11. KOTARBIŇSKI, T.: Praxeológia. Praha 1972.

ФИЛОСОФИЯ НАУКИ В КОМПЛЕКСЕ ДИСЦИПЛИН НАУКОВЕДЕНИЯ

Карол Гаек

В ситуации современного научно-технического развития нельзя считать непреодолимыми границы применимости методов философии, а также методов частных наук. В той мере, в какой в настоящее время философия, специализированная на исследование науки, внутренне кооперирует с частными естественными, техническими и общественными науками в пограничных отношениях системы наук, в такой мере она соприкасается также с их теориями, методами и фактами.

Философия науки, будучи внутренней составной частью комплекса дисциплин метанауки,

неизбежно объединяется с частными науками, но не для того, чтобы полностью слиться с ними в образовании, в котором бы исчезла ее имманентная специфичность.

Философия вступает в комплекс дисциплин метанауки для того, чтобы при реализации собственных исследовательских целей во внутренней кооперации с соответствующими дисциплинами иметь возможность более эффективно теоретически овладеть закономерностями развития системы наук. Она объединяется с ними, чтобы более непосредственно и в максимальной степени эффективно ускорить прогресс в системе наук и в особенности его интеграцию с практикой общественной жизни.

DIE PHILOSOPHIE DER WISSENSCHAFT IN DER GESAMTHEIT DER WISSENSCHAFT VON DER WISSENSCHAFT

Karol Hájek

In der Stellung der gegenwärtigen wissenschaftlich-technischen Entfaltung können wir die Grenzen der Anwendbarkeit der Methoden der Philosophie wie die Methoden der besonderen Wissenschaften nicht als unüberwindbar ansehen. In dem Maasse, in dem die Philosophie, zur Untersuchung der Wissenschaft spezialisiert, innerlich mit den besonderen Naturwissenschaften, technischen und gesellschaftlichen Wissenschaften in den Grenzverhältnissen des Systems der Wissenschaften kooperiert, in dem Maasse berührt sie auch ihre Theorien, Methoden und Fakten.

Die Philosophie der Wissenschaft als interner Bestandteil der Gesamtheit der Zweige der Metawissenschaft vereint sich notwendig mit den besonderen Wissenschaften, aber nicht um mit ihnen völlig in so ein Gebilde zusammenzufließen, in dem ihre immanente Besonderheit verloren ginge.

Die Philosophie tritt in die Gesamtheit der einzelnen Zweige der Metawissenschaft deswegen ein, um sich bei der Verwirklichung ihrer eigenem Forschungsziele theoretisch effektiver der Gesetzmässigkeit der Entwicklung des Systems der Wissenschaften bemächtigen zu können, und zwar eben durch die innere Kooperation mit den einzelnen Wissenschaftszweigen. Sie vereint sich mit ihnen, um den Fortschritt im System der Wissenschaften und besonders seine Entwicklungsintegration mit der Praxis des gesellschaftlichen Lebens unmittelbarer und maximal wirksam zu beschleunigen.